

**Митич Сергій Павлович,**  
викладач кафедри кримінального процесу  
Національної академії внутрішніх справ,  
кандидат юридичних наук

## **ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Від початку повномасштабного вторгнення держави-агресора на територію України та набрання чинності Указом Президента України від 24.02.2024 року № 64 який затверджений Законом України «Про введення воєнного стану в Україні», було внесено низку змін до кримінального процесуального законодавства [1; 2]. Тому саме такі події змусили переглянути вектор забезпечення права на захист та дотримання основоположних прав та свобод людини і громадянина в кримінальному провадженні.

Говорячи про правовий режим воєнного стану, буде доцільним винести його визначення, яке міститься в законодавстві. В статті 1 Закону України «Про оборону України» закріплено поняття «воєнного стану», як «особливого правового режиму, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення Національної безпеки, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень» [3]. Розглядаючи спектр дії воєнного стану слід зазначити, що це особливий правовий режим, який встановлюється в державі, або ж на окремих її місцевостях, територіальних одиницях, введення якого тягне за собою внесення низки змін та доповнень до нормативно правових актів. Тому введення вищезазначеного правового режиму в Україні надає підстави для застосування певних статей, як в Кримінальному кодексі України (наприклад, ухилення від мобілізації, дезертирство, мародерство, екоцид, невиконання бойового завдання та інші.) так і в Кримінальному процесуальному кодексі України (наприклад, особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану, відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження в умовах воєнного стану, скасування запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період або зміна запобіжного заходу з інших підстав та інші) [4; 5].

На сьогоднішній день в доктрині кримінального процесуального права виникає безліч дискусій стосовно введення нових змін та доповнень. Серед яких варто виокремити найвагоміше, що прямо стосуються порядку проведення слідчих (розшукових) дій в умовах

воєнного стану. Розділ IX-1 КПК України передбачає «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану», який закріплює виключення в проведенні слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану [5]. Так до прикладу, проведення слідчих-розшукових дій дозволяється проводити в окремих випадках без обов'язкового залучення понятих, а також в нічний час з 22 год. 00 хв. до 06 год. 00 хв. з урахуванням достатніх на те підстав. Аналізуючи положення статті 616 КПК України в якій вбачається окрема процедура здійснення досудового розслідування та судового розгляду, необхідним є виокремлення деяких слідчих (розшукових) дій, що прямо пов'язані з конституційним обмеженням прав визначених розділом другим Конституції України. Найбільша проблематика полягає в проведенні такої слідчої (розшукової) дії, як обшук та невідкладний обшук. Зважаючи на збільшення реалізації таких заходів під час досудового розслідування, виникає низка запитань стосовно обґрунтованості їх проведення. Обшук – це слідча (розшукова) дія, яка ґрунтується на доказах в кримінальному провадженні, спрямована на досягнення мети органом, що здійснює досудове розслідування в конкретному кримінальному провадженні для встановлення фактів і вилучення доказових матеріалів (речей, документів, транспортних засобів, комп'ютерної техніки), які можуть і могли бути знаряддям вчинення кримінального правопорушення. Така слідча дія вважається найефективнішою в порівнянні з іншими діями. Оскільки вона носить примусовий характер і проводиться без повідомлення про її проведення потенційного підозрюваного і здійснюється за принципом раптовості. Саме такий принцип дозволяє слідчому, дізнавачу чи прокурору зібрати якомога більше доказової бази для безпосереднього обґрунтування підозри і подальшого обвинувачення. Під час проведення обшуку слідчому, дізнавачу, прокурору дозволяється проникати до житла чи іншого володіння особи на підставі ухвали слідчого судді. В статті 233 КПК України міститься норма, щодо правомірності проникнення до житла чи іншого володіння особи «ніхто не має права проникнути до житла чи іншого володіння особи з будь-якою метою, інакше як лише за добровільною згодою особи, яка ними володіє, або на підставі ухвали слідчого судді, крім випадків, установлених частиною третьою цієї статті» [5]. Згідно ч. 1, 2 ст. 30 Конституції України не допускається проникнення до житла чи іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду [6]. Під житлом особи слід розуміти «будь-яке приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всі складові частини такого приміщення» [5]. Крім того, слідчий, дізнавач, прокурор має право проникнути до житла чи іншого володіння особи до постановлення ухвали слідчого судді тільки у двох невідкладних

випадках: 1) пов'язаних із врятуванням життя людей та майна; 2) безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення.

Досить резонансним на сьогодні є проведення невідкладного обшуку, який в законодавстві прямо не визначений, але міститься в судовій практиці Верховного Суду України. Слідчий, дізнавач, прокурор під час прийняття рішення про проведення такого невідкладного обшуку керується вимогами ч. 3 ст. 233 КПК України в якій перелічені виключні підстави, за наявності яких, можна здійснити свої повноваження. За своїм змістом ст. 233 КПК України проникнення до житла чи іншого володіння особи не передбачає отримання чи збирання доказів тому і протокол за результатами проникнення складатися не буде.

У постанові Верховного Суду України від 08.04.2021 у справі № 573/2028/19 закріплено: «право слідчого, прокурора на проникнення до житла і проведення в ньому обшуку може виникати у трьох випадках: 1) за ухвалою слідчого судді; 2) без постановлення такої ухвали на підставі добровільної згоди власника житла чи іншого володіння особи; 3) до постановлення ухвали слідчого судді у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину» [7]. Так дійшовши дискусійного питання щодо проведення невідкладного обшуку та обґрунтованості його правомірності можна стверджувати, що саме таких вище перелічених виключних підстав Верховний Суд вважає достатніми для проведення невідкладного обшуку в житлі чи іншому володінні особи. В постанові Верховного Суду від 24.03.2020 у справі № 755/5825/18 та від 05.04.2023 у справі № 683/1200/18, Верховний Суд України доцільно роз'яснив, що саме розуміється під «невідкладними випадками». Під ними варто розуміти лише такі зазначені у ч. 3 ст. 233 КПК України виключні обставини, які існували на момент проникнення до житла чи іншого володіння особи та унеможливлювали отримання в порядку, передбаченому КПК, відповідного дозволу слідчого судді [8; 9; 5]. Суб'єкти, які безпосередньо здійснюють невідкладний обшук, повинні керуватися своїми внутрішніми переконаннями у відповідності до конкретної ситуації. Обґрунтування необхідності провести невідкладний обшук повинно мати достатньо юридичних підстав викладених у клопотанні слідчого і цілу низку доказів, які б прямо вказували на необхідність його здійснення.

Після завершення такого невідкладного обшуку, слідчий, дізнавач за погодженням із прокурором або прокурор зобов'язаний невідкладно звернутися до слідчого судді з відповідним клопотанням про проведення такого обшуку. Як зазначає Верховний Суд в постанові від 24.03.2020 у справі № 755/5825/18 первинна процесуальна (судова) легалізація доказів, отриманих за результатами обшуку, проведеного без попереднього дозволу суду, має бути

здійснена під час розгляду відповідного клопотання слідчим суддею в порядку судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні відповідно до вимог ч. 3 ст. 233 КПК [10; 5].

Слідчий суддя під час розгляду клопотання про проведення невідкладного обшуку, зобов'язаний враховувати не тільки фактичні обставини але і чітко визначені КПК підстав для проникнення до житла чи іншого володіння особи з метою проведення обшуку і вилучення предметів, речей та документів. Зокрема, перевірку обґрунтованості позиції ініціатора щодо проведення такої слідчої (розшукової) дії необхідно розглядати і зі сторони допустимості доказів, отриманих в результаті проведення обшуку у межах судового розгляду. Якщо слідчим суддею буде встановлено, що мало місце істотне порушення прав і свобод учасників кримінального провадження під час проведення невідкладного обшуку та відсутність об'єктивних підстав для проникнення до житла чи іншого володіння особи, то в такому випадку всі докази отримані в ході проведення такого обшуку повинні бути знищені і недопущені до подальшого їх розгляду, як доказ.

Здійснюючи дослідження в цій галузі, варто звернути окрему увагу на допустимість доказів в кримінальному провадженні отриманих під час проведення такого обшуку. Вироком Вищого антикорупційного суду від 22.12.2023 у справі № 758/3123/16-к, надається тлумачення стосовно допустимості доказів отриманих в результаті проведення невідкладних обшуків без попереднього дозволу слідчого судді [11]. Згідно з текстом рішення суду, в даному провадженні мало місце вилучення попередньо оглянутих, ідентифікованих та помічених коштів та інші предметів і документів за місцем проживання обвинуваченого, місцем роботи свідка та у приміщенні державного органу. Такі дії сторони обвинувачення суд вважав недоцільними і не законними оскільки в ході розгляду провадження було встановлено, що підстав для проведення невідкладного обшуку не було, тому в результаті всі докази отримання в ході проведення такого обшуку були визнані не допустимими доказами. «Бажаючи зберегти зібрані в результаті докази, після проведення обшуку, слідчий звернувся до слідчого судді із клопотаннями в порядку частини третьої статті 233 КПК, з метою легалізації своїх дій як невідкладних обшуків і отримав відповідні дозволи. Водночас, така легалізація не відповідала вимогам пункту другого статті 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, оскільки втручання у права обвинуваченого не було здійснено «згідно із законом» [11].

Розглядаючи судову практику можна побачити недосконалість чинного нормативно-правового регламентування процедури кримінального провадження та деякі прогалини в чинному законодавстві. На даний час виникає необхідність доповнити ст. 233

КПК України додатковою частиною в якій було б закріплено поняття невідкладного обшуку і порядку його проведення.

Підсумовуючи, варто визнати, що в умовах активізації правоохоронних органів щодо припинення злочинної діяльності окремих громадян, злочинних груп та спільнот і затримання правопорушників на місці вчинення злочину, такий механізм, як невідкладний обшук буде проводитися і надалі, що сприятиме розкриттю кримінальних правопорушень і зменшення показника злочинності. Оскільки невідкладний обшук, вважається ефективним засобом для збирання доказів в кримінальному провадженні в обставинах, які не допускають зволікання, а звернення з відповідним клопотанням до суду може спричинити значну втрату доказів.

### *Список використаних джерел*

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/20223. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.

2. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20>.

3. «Про оборону України»: Закон України від 06.12.1991 року офіц. веб. сайт. ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>.

4. Кримінальний кодекс України: Закон України зі змінами від 11.08.2023 офіц. веб. сайт ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14?find=1&text=109#Text>.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України зі змінами від 11.08. 2023 офіц. веб. сайт ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17?find=1&text>.

6. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року офіц. веб. сайт ВРУ. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>.

7. Постанова Верховного Суду України від від 08.04.2021 (справа № 573/2028/19). URL: [https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new\\_folder\\_for\\_uploads/supreme/PREZ\\_Yanovska.pdf](https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/PREZ_Yanovska.pdf).

8. постанові Верховного Суду від 24.03.2020 у справі № 755/5825/18. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=88522701&red=100003b1acf99536a60a52d29ae3b01a379c35&d=5>.

9. Постанова Верховного Суду України від 05.04.2023 у справі № 683/1200/18. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=110144423&red=100003122b34f10b1b09dd375514d9424a8fba&d=5>.

10. Постанова Верховного Суду України від 24.03.2020 у справі № 755/5825/18. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=88522701&red=100003b1acf99536a60a52d29ae3b01a379c35&d=5>.

11. Вирок Вищого антикорупційного суду від 22.12.2023 у справі № 758/3123/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115848553>.